

negativno? Če sodimo zgolj po porabi rudninskih gnojil, ki jih je Slovenija porabila 1937. leta 14 kg/ha, Jugoslavija kot celota pa 3kg/ha (npr. Češkoslovaška 6-krat in Francija 9,5-krat več kot Slovenija), bi sodili, da v tej družbi ni imela kaj iskati. Jugoslavija je bila zelo hud šok za slovensko kmetijstvo. Pri tem pa seveda ne smemo imeti v mislih samo novih tržnih razmer in konkurence z juga, ampak predvsem dejstvo, da ni bilo ustrezne državne politike ne na teoretičnem ne na praktičnem nivoju. Preveč je gledala na zajemanje finančnih sredstev iz kmetijstva, premalo pa na vlaganje vanj in njegovo modernizacijo.

Med vsemi štirimi knjigami Jožeta Mačka, o katerih smo poročali v zadnjih številkah naše osrednje revije, je zadnja gotovo najbolj zanimiva za širšo publiko. Obravnava dejstva, katerih poznavanje je nedvomno nujen sestavni del splošne izobrazbe, zlasti pri Slovencih, ki smo na zemljo bolj navezani kot številni naši sosedje. Čeprav so s knjigo potrebe strokovne javnosti zadovoljene, bi zaradi tematike in načina pisanja (knjiga je zelo berljiva) kazalo razmisliti o možnostih, da bi postala širše dostopna. Prepričan sem, da bi bilo vredno ponoviti dejanje Vaska Simonitja, ki je svojo knjigo o turških vpadih objavil pri Mohorjevi družbi in je tako prišla med naše ljudi v preko 30.000 izvodih. Kolikor lahko sam presodim, dodatno delo praktično ni potrebno. Nenazadnje je znanost namenjena predvsem ljudem, tudi njeni največji dosežki, še zlasti, če so ti zbrani v knjigi.

Stane Granda

Medicinski in socialni pogledi na ljubljanski potres 1895. Pintarjevi dnevi. Zbornik referatov. Urednica Zvonka Zupanič Slavec. Ljubljana : Inštitut za zgodovino medicine, 1995. 200 strani.

»Na veliko soboto 1895. leta popoldne je v Ljubljani lilo kakor iz škafe. Ljudje, ki so se veselili, da se po dolgi, izredno snežni in trdovratni zimi o velikonočnih praznikih prvič v letu naužijejo mile spomladi, sedli so čmerikavi za mizo, obloženo z 'žegnom'. Na noč pa je zapihala ostra burja in nebo se je zjasnilo, obetajoč vesele praznike. Sinje, sončno jutro velike nedelje – bil je 14. april – je objemalo radostne obraze praznično oblečenih Ljubljančanov. Prevzeti spomladanskega zraka in zadovoljni so legali zvečer ljudje spat. Nič ni kazalo, kako strašen 'memento mori!' jih vzdrami iz prvega sna, predno še odbijejo ure po ljubljanskih cerkvah polnoč!«¹

Ob 11. uri in 17 minut je strašen potres pretresel ljubljanska zidovja. Prvi, najmočnejši sunek je trajal 23 sekund, čeprav je bila večina prestrašenih prebivalcev prepričana, da se je Ljubljana majala vsaj deset minut, če ne četrte ure. Potres je nato v noči med velikonočno nedeljo in ponedeljkom s 30 do 40 sunki prinesel med ljudi silno grozo in ostal v neizbrisnem spominu vsem, ki so ga doživeli. Dimniki in opeke so padali s streh, odpadal je omet, žvenketalo je razbito steklo, zidovi so pokali, nastalo je nešteto večjih in manjših razpok.

Ljudje so panično bežali iz stanovanj, prenočevali na prostem, pod milim nebom, na trgih, na poljih, v kočijah, na vozovih, v zeljarskih sodih in kadeh, v železniških vagonih. *»Nočna tema je učinek strahu še poglobljala... Med ljudstvom so se začele glasne molitve, ki so se med potresnimi sunki izpreminjale v vpitje, iz katerega je tu in tam še posebej viknil ženski glas. Začele so se tudi takoj bajke, kakoršne rodi strah.«²* Med prestrašenimi Ljubljančani so se hitro razširile govorice, da se bo ob zori odprla zemlja in požrla mesto in njegove prebivalce.

»Tako je ginevala noč... Čuli so se histerični, človeškim glasovom komaj podobni brlzig. – A nismo se pogreznili – in to je ljudi zelo pomirilo. Tudi je zlato sonce začelo rdečiti razdrapane strehe in nočni strahovi so se pršili v sinje jutranje nebo... Delirij panike je bil zlomljen!«³

Lani je minilo 100 let, odkar je strašen velikonočni potres pretresel ljubljanska zidovja. Med drugim so se nanj spomnili tudi zdravstveni delavci in na dnevih nestorja slovenskih poklicnih in ljubiteljskih medikohistorikov Ivana Pintarja v Ljubljani 20. in 21. aprila 1995 razpravljali o medicinskih in socialnih pogledih na katastrofalni ljubljanski potres. Zbornik referatov na Pintarjevih dnevih je obeležil še dva pomembna jubileja: 50-letnico Inštituta za zgodovino medicine in 100-letnico bolnišnice na Zaloški cesti v Ljubljani.

Urednica zbornika Zvonka Zupanič Slavec je v uvodnem referatu orisala bolnišnično delovanje v predpotresni Ljubljani. Mesto je dobilo prvo civilno bolnišnico leta 1786 in ta je odigrala pomembno vlogo v zdravstvu na nekdanjem Kranjskem. Leta 1895 pa je Ljubljana dobila Novo deželno bolnico na Zaloški cesti. Janez Lapajne, Barbara Šket Motnikar in Polona Zupančič so opisali potresne značilnosti Slovenije. Avtorji ugotavljajo, da v Sloveniji izstopata z večjo pogostostjo potresov predvsem območji Ljubljane in

¹ Ljubljana po potresu 1895–1910. Ljubljana 1910, str. 7.

² Ibidem, str. 9.

³ Ibidem, str. 10.

Brežic. Doslej največji znani potres v Sloveniji je bil idrijski potres leta 1511, katerega magnituda je ocenjena na 6,5. Drugi najmočnejši pa je bil ljubljanski potres leta 1895 z magnitudo 6,0.

Mario Kocijančič je prispeval razpravo o zdravju in boleznih v predpotresni Ljubljani, zdravstvo in higieno v popotresni Ljubljani pa obravnava *Judita Šega*. Med najpomembnejše pridobitve popotresne, Hribarjeve Ljubljane, prav gotovo sodijo nova deželna in nova vojaška bolnišnica, Leonišče, reševalna postaja, rešilni vozovi ipd. K izboljšanju zdravstvenih razmer v mestu so mnogo prispevale predvsem izboljšane higienske razmere – širjenje vodovoda in kanalizacije, novo pokopališče ipd. Tudi *Ana Kraker Starman* v svojem prispevku ugotavlja, da je mestna higiena v popotresni Ljubljani, zlasti po zaslugi naprednega župana Ivana Hribarja, naredila zelo velik korak naprej.

Vztrajno naraščanje števila prebivalstva Ljubljane in njene okolice je leta 1883 vzpodbudilo kranjski deželni zbor, da je prvič razpravljal o gradnji nove bolnišnice v Ljubljani, saj je bil posteljni fond deželne bolnišnice na Ajdovščini odločno premajhen. Prenapolnjenost bolnišnice je tudi mestne oblasti iz leta v leto silila k razmišljanju o gradnji nove bolnišnice. Leta 1893 so bila končno zagotovljena potrebna denarna sredstva in začeli so graditi novo bolnišnico v šentpeterskem predmestju. Potres je bolnišnico na Ajdovščini zelo prizadel, zato so bolnike evakuirali v zasilne barake in šotore na bolnišničnem vrtu. Zaradi potresa so tudi pospešili gradnjo nove stavbe na Zaloški cesti, ki so jo slovesno otvorili oktobra 1895. Nova bolnišnica »z izrazito kurativnim in kliničnim programom ter s smotrno strokovno diferenciacijo«, kot piše *Peter Borisov*, je bila najsodobneje opremljena.

Marjan Premik in *Dražigost Pokorn* poročata o javnozdravstvenih vidikih elementarnih nesreč. Med glavne naloge javnozdravstvenega dela spada splošna vzgoja in specifično usposabljanje za delo v nesreči. Pripraviti je treba sezname standardnih zdravil, vzdrževati zaloge potrebnih stvari, oceniti epidemiološko nevarnost, predvideti možnost začasnih nastanitev oziroma evakuacije prebivalstva. O potresih in zgodovinskih vidikih za pripravo znanstvenega modela medicine v izrednih razmerah piše tudi *Alfredo Musajo Somma*, o razvoju travmatologije v izrednih razmerah pa poroča *Vladimir Smrkolj*. Razprava *Velimira Vulikića* obravnava zozdravstvo v popotresni Ljubljani, razprava *Jožeta Balažiča* in *Boruta Štefaniča* pa problematiko potresov z vidika sodne medicine. Potresi kot naravne nesreče so seveda puščali za sabo tudi duševne posledice pri ljudeh in to problematiko obravnava *Gorazd V. Mrevlje*.

O veri in verskem življenju prebivalcev Ljubljane neposredno po potresu piše *Bogdan Kolar*. Poleg pomoči, ki jo je bilo potrebno organizirati, je bila zelo zaskrbljujoča tudi škoda, ki je nastala na cerkvenih stavbah. Po potresu se je obnovilo češčenje svetnikov, ki so bili znani kot posebni zavetniki pred to naravno nesrečo. Protipotresna pobožnost je postala sestavina verskega življenja Ljubljančanov.

Helmut Gröger je poročal o reševalnih službah in virih znanja o ravnanju ob elementarnih nesrečah, *Tone Kikelj* o delovanju Rdečega križa ob potresu, *Franc Štolfa* o pomoči in sodelovanju južnih železnic po potresu, *Branko Božič* pa o vlogi gasilcev ob potresu leta 1895. O odmevu ljubljanskega potresa v mariborskem časopisu je pisal *Edvard Glaser*. Zanimiva sta tudi prispevka o potresu na Reki leta 1750 (*Ante Škrobonja*) in v Zagrebu leta 1880 (*Stella Fatović Ferenčič*). Zbornik zaključujeta razpravi o koncu in začetku v mitih o potresu in potopu (*Željko Dugac*) ter o potresu v literaturi (*Mario Kocijančič*).

Vseh 22 referatov po svoji tehtnosti in zanimivosti prav gotovo zasluži, da so predstavljeni tako strokovni kot tudi širši javnosti. Pohvala gre tudi glavnima organizatorjema simpozija Mariu Kocijančiču in Zvonki Zupanič Slavec, ki sta vložila veliko truda, da sta pridobila veliko referentov, ki so iz različnih zornih kotov obdelali problematiko, ki ji je bil simpozij namenjen.

Andrej Studen

Dragan Matić, Kulturni utrip Ljubljane med prvo svetovno vojno. Kulturne in družabne prireditve v sezonah 1913/14 – 1917/18. Ljubljana : Zgodovinski arhiv 1995, 349 strani (Gradivo in razprave ; 15)

Nobenega dvoma ni, da je zgodovinopisje pri nas ta hip v velikem razcvetu. Vsi in vsakršni ljudje se zanimajo za preteklost. Resda so nagibi mnogih aktualistično-pragmatični (nekaterniki še vedno mislijo, da je zgodovina koristna, in sodijo, da je življenje danes imenitnejše, če se je mogoče pohvaliti s predniki iz prediluvialne dobe), toda – kakor je nekoč dejal Rodin: treba je delati in treba je imeti potrpljenje. Razlogov za pesimizem preprosto ni. Leta 1986 je bil npr. Vasilij Melik še precej osamljen, ko je poudarjal potrebo po dopuščanju konceptualne in tematske plurantnosti v stroki, ob tem pa hkrati zagovarjal tudi univerzalnost zgodovine, ki je ena in nedeljiva. Danes je povsem drugače: »ljubljska zgodovinska šola«, ki je bolj kot na načelih bila utemeljena na osebah (konceptualno, metodološko ali paradigmatično sploh ni bila nobena posebna šola), je samo še spomin na že preseženo preteklost, v kateri celo tisti, ki bi morali biti po rezultatih svojega dela »izvoljeni«, niso mogli (beri: smeli) biti niti »poklicani«. Samo spomnimo se, kako se je godilo Josipu Malu po 2. svetovni vojni; namesto, da bi se Gestrinova aplikacija raziskovalnih načel moderne francoske historiografske šole primerno poudarila in takoj postala živ zgled, se je o novih tokovih v stroki